

Izvorni naučni članak

UDK 321.01:327

SAVREMENA ULOGA DRŽAVE U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

Prof. dr Momčilo Sakan²⁸

Ljljana Aulić, asistent

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Sažetak: Uloga države u međunarodnim odnosima od Vestfalskog mira (24. oktobra 1648.) do pre nekoliko decenija praktično je ostala nepromenjena. U poslednje vreme, međutim, u teoriji međunarodnih odnosa postoje i drugi stavovi koji negiraju njenu ulogu i značaj. Zato je bilo potrebno da se taj problem aktuelizuju i da se preko osnovnih elemenata države: teritorije, stanovništva, vlasti, nacionalne privrede i kulture, sagleda njena ukupna moć i značaj u međunarodnim odnosima. Analizom teritorije, kao značajnog obeležja ukazano je da postoje vidne razlike između država kao, na primer, što su: oblik, kvalitet, granice (vodene i kopnene), reljef, prohodnost, položaj u odnosu na druge države (naročito velike sile) i slično. Ukazano je takođe, da od svih tih elemenata teritorije zavisi položaj i značaj države u međunarodnoj zajednici.

Stanovništvo je značajan element ukupne moći države i u radu je analiza stanovništva države u komparativnom odnosu prema drugim državama, ali i prema stanovništvom na zemlji u celini. Posebno je ukazano na nacionalnu, versku i rasnu pripadnost; stepen obrazovanja; starosnu i obrazovnu strukturu; očekivane godine života; zdravstveno stanje i druge elemente koji mogu uticati na međunarodne odnose. U trećem delu je kompleksna komparativna analiza državne vlasti i njenog uticaja na međunarodne odnose. Objasnjeni su i komparativno analizirani oblici vladavine, oblici političkog režima i oblici vlasti i njihov uticaj na održavanje međunarodnih odnosa, zaključivanje međunarodnih sporazuma i ugovora i rukovođenje oružanim snagama.

U četvrtom delu dati su osnovni elementi uticaja privrede država na međunarodne odnose. Pri tome su posebno analizirani: društveno-ekonomski sistem; ekonomski potencijal; proizvodna, lična i društvena potrošnja; i zavisnost države od svetskog tržišta, kao i njihov uticaj na ulogu države u međunarodnim odnosima. Uticaj kulture je analiziran preko osnovnih elemenata: jezika, religije, filozofije i ideologije, umetnosti, prava, morala i običaja. Uočeno je da je kultura osnova ljudskog življenja uopšte, a samim tim i osnova međunarodnih odnosa. Uočeno je takođe da je kultura taj element koji snažno utiče na jedinstvo vlastitog i drugih naroda na saradnju s drugim kulturama i civilizacijama na međunarodnom planu.

Ključne reči: *država, međunarodni odnosi, državna teritorija, stanovništvo, državna vlast, nacionalna privreda, nacionalna kultura.*

CONTEMPORARY ROLE OF COUNTRY IN INTERNATIONAL RELATIONS

The role of country in international relations from the Treaty of Westphalia (October 24, 1648) until a few decades ago is virtually unchanged. Recently, however, in the theory of international relations there are other views that deny its role and

---

²⁸ Rektor Nezavisnog univerziteta Banja Luka, redovni profesor

significance. Therefore it was necessary for the problem to become actualized and to examine through the basic elements of the country: territory, population, government, national economy, culture, its total power and importance in international relations. Analysis of the territory, as an important characteristic it has been pointed out that there are distinct differences between countries such as, for example, the shape, quality, borders (water and land), relief, mobility, position in relation to other countries (especially the big powers), etc. It was pointed out also that the position and significance of the country in the international community depends on all these elements of the territory.

Population is an important element of the overall power of the country and the analysis is under preparation of the population of a country in comparative relation to other countries, but also to the population of the country as a whole. Special attention is paid to nationality, religion, education degree, age and educational structure, the life expectancy, health and other elements that may have impact on international relations. The third part is a complex comparative analysis of state power and its impact on international relations. A comparative analysis of forms of government, forms of political regimes and forms of government and their impact on the maintenance of international relations, signing international agreements and contracts and managing the armed forces are explained.

The fourth section contains the basic elements of countries' economic impact on international relations. At the same time the following are particularly analyzed: the socio-economic system, economic potential, production, personal and social consumption, and dependence of the state on world markets and their impact on the state's role in international relations. The influence of culture is analyzed through the basic elements: language, religion, philosophy and ideology, art, law, morality and customs. It was noticed that culture is the basis of human life in general, and therefore the basis of international relations. It was noticed also that culture is the element that strongly affect the unity of its own and other nations to cooperate with other cultures and civilizations on the international level.

Key words: *country, international relations, national territory, population, country power, national economy, national culture*

Uvod

O shvatanju države kao subjekta međunarodnih odnosa postoje različita mišljenja brojnih teoretičara. Jedni smatraju da je država bila i ostala glavni subjekt međunarodnih odnosa. Postoje, međutim, i stavovi da država u izvesnom smislu odumire i da deo svog suvereniteta prenosi na druge, pre svega međunarodne organizacije i institucije. Takva shvatanja su rezultat borbe između dve škole u modernoj političkoj teoriji – škole, uslovno rečeno, realizma i liberalizma. Jedna veruje da je svet nesavršen i da je on rezultat odnosa snaga između društvenih grupa i država. U njemu su dominantni suprotni interesi i sukobi među državama, a moralni principi se ne mogu nikada realizovati. Moguće im se samo približavati pomoću povremenog uravnotežavanja interesa i stalno nesigurnog rešavanja sukoba, čime se pretenduje na upotrebu sile i teži realizaciji manjeg zla, umesto opšteg dobra. Druga škola veruje da se može postići racionalni i moralni politički poredak koji proizilazi iz univerzalno važećih normi i principa. Ona se, u suštini, zalaže za dobrotu i beskrajnu savitljivost ljudske prirode. Krivicu za neuspehe društvenog poretka ona svaljuje na

odsutnost znanja i razumevanja, zastarelost društvenih ustanova ili iskvarenost određenih izolovanih pojedinaca i grupa.

Navedene stavove je veoma teško, skoro nemoguće, generalizovati, bez obzira na činjenice da države kao subjekti postoje i da su skoro sve one učlanjene u određene međunarodne organizacije i institucije. Ali, i u tim institucijama prenos nadležnosti nije ravnomeran. Tako, na primer, sve države u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija (UN) imaju ista prava (po jedan glas), ali se na neke od njih vrši uticaj, čak i pritisak, da bi glasale za one stavove koji odgovaraju određenom hegemonu, od koga u principu zavise. U Savetu bezbednosti UN, za razliku od Generalne skupštine UN, postoji jasna diferencijacija. Postoje, na primer, stalne članice koje imaju pravo veta i njihov status nije isti kao drugih – pre svega malih zemalja. To je samo primer za Ujedinjene nacije, za koje se smatra da su najpravičnije uređene, ali postoje i druge organizacije i unije, kao što su, na primer, Evropska unija, Međunarodni monetarni fond i druge, gde broj glasova u parlamentima nije isti. Prema tome, može se zaključiti da suverenitet države, a samim tim i uloga u međunarodnim odnosima, prvenstveno, zavisi od njene ukupne moći: veličine, kvaliteta i geografskog položaja teritorije; brojnosti i kvaliteta stanovništva; državne vlasti; nacionalne privrede, kulture, i drugih pokazatelja.

1. Uloga državne teritorije

Osnovna merila državne teritorije su: veličina, kvalitet i geografski položaj

(a) *Veličina teritorije* se najčešće izražava njenom površinom, a retko i zapreminom. Analize teritorija država sveta pokazuju da se njihova veličina vidno razlikuje, a shodno tome i značaj države u međunarodnim odnosima. Postoje države sa velikom teritorijom, a najveće među njima su: Ruska Federacija (17.075.200 km²); Kanada (9.976.139 km²); Kina (9.561.000 km²); Sjedinjene Države (9.363.333 km²) i Brazil (8.511.965 km²). Države sa najmanjom teritorijom su: Monako (2.2 km²), Gibraltar (7 km²) i Bermudi (53 km²). Iz navedenih podataka se vidi da je Ruska Federacija veća od Monaka 8,5 miliona puta, a od Gubraltara za oko 2,3 miliona. Države sa velikom teritorijom, dakle, imaju daleko veći značaj u međunarodnim odnosima. Male zemlje se veoma često ignorišu i ne shvataju bitnim subjektom međunarodnih odnosa.

(b) Pored veličine, značajan je *kvalitet teritorije* kojom država raspolaže. Najbitnija je ekonomska vrednost koja se nekada merila kvalitetom obradive zemlje, kasnije uslovima za stočarstvo, a još kasnije i sirovinskim potencijalima. Sirovine: nafta, gas, razne rude (naročito plemenitih metala) sa razvojem industrije, evidentno dobijaju na značaju, ali će u budućnosti najznačajnije biti voda i hrana. Bez energenata može nestati civilizacija, a bez vode – ljudi, pa i celokupan život na zemlji. Od ukupne vode na zemlji, samo je 3% vode za piće, od toga 2% otpada na severni i južni pol, a od preostalog procenta polovinom raspolaže Ruska Federacija. Uopšteno rečeno, kvalitet teritorije se meri po tome koliko

obezbeđuje egzistencijalne potrebe stanovništva države – naročito u toku eventualnih ekonomskih blokada i rata.

(c) Geografski položaj države je veoma značajan, ne samo za tu zemlju već i za druge, pre svega susedne, ali i za regionalne i svetske sile. Geografski položaj određuje i vrstu uticaja koji država ima ili može imati u međunarodnoj zajednici, ali i vrstu uticaja koju druge zemlje mogu imati prema toj državi. Pretpostavlja se da su SAD ostvarile ogroman napredak i postale dominantna svetska sila zahvaljujući, pre svega, činjenici što su ih prostrani okeani razdvojili od Evrope i Azije. Ostrvski položaji su uticali na razvoj pomorske moći i interesovanje za pojedina područja koja omogućavaju slobodnu plovidbu, trgovinu i kolonijalna osvajanja. Tako, na primer, Velika Britanija zaposedala je i kontrolisala Gibraltar, Maltu, Egipat i Aden, kao i važne luke na putu za Indiju i Daleki istok. Sjedinjene Države su izazvale otepljenje Paname od Kolumbije kako bi dobile u posed zonu Panamskog kanala, a oko Bosfora i Dardanela se kretala složena diplomatija velikih sila čitavog devetnaestog veka. Sjedinjene države, na primer, Bliski istok (izvorišta nafte) smatraju područjem od svoga stratejskog interesa i one decenijama taj prostor kontrolišu i eksploatišu. Reljef (topografija) prostora, takođe, ima značajan uticaj na unutrašnju i spoljnu politiku zemlje i njen položaj u međunarodnoj zajednici. Zahvaljujući visokim planinama, i geografskoj izolovanosti, Švajcarska je uspjela da obezbedi i političku neutralnost. Slično reljefu i oblik teritorije utiče položaj države u međunarodnoj zajednici. Najbolji je kružni oblik zato što ima najveću površinu, a najmanju dužinu granica.

2. Uloga stanovništva

Broj stanovnika je *kvantitativno merilo* koje se tradicionalno uzima kao jedan od osnovnih pokazatelja ukupne moći države i njenog značaja u međunarodnim odnosima. Kao i kod veličine teritorija i kod broja stanovnika među državama postoje razlike.²⁹ Najmnogoljudnije zemlje sveta su: Republika Kina sa 1.331 i Indija sa 1.171 milion stanovnika. Zemlja sa najmanjim brojem stanovnika je San Marino (28 503) i po broju stanovnika je za oko 45 000 puta manja od Kine.

Svaka zemlja, po pravilu, želi da uveća broj *sopstvenih stanovnika* i time obezbedi veći autoritet i uticaj na međunarodne odnose. Ali, ta tendencija nije u svakoj zemlji ista. Postoje zemlje sa većim i manjim natalitetom i sa dužim ili kraćim očekivanim godinama trajanja života. Zemlje sa najvećim prirodnim priraštajem, su: Niger (3,66%); Uganda (3,56%); Ujedinjeni Arapski Emirati (3,56%); Kuvajt (3,50%); Etiopija (3,20%) i Burkina Faco (3,10%). Države sa najmanjim priraštajem su: Bugarska (-0,77%), Ukrajina (-0,62%), Rusija (-0,47%), Srbija (-0,47%),

---

²⁹ Izvori <http://www.xist.org/earth/population1.aspx>; Leksikon država sveta, Narodna knjiga, Beograd, 2006.

Belorusija (-0,37%), Mađarska (-0,26%) i Japan (-0,24%). Interesantno da Kina (0,49%) i SAD (0,97%) imaju manji priraštaj od 1%.³⁰

Sledeći problem je starost stanovništva i danas oko 630 miliona ljudi imaju 60 ili više godina. Ta kategorija stanovništva u poslednjih 50 godina se utrostručila. Ako se sadašnji trend nastavi, onda će se u narednih 50 godina ponovo broj ljudi preko 60 godina utrostručiti i obuhvataće trećinu čovečanstva. Očekuje se da će se broj ljudi starijih od 80 godina još više povećavati i da će 2050. godine biti pet puta veći nego sada.³¹

Za ovu analizu je interesantna demografska slika Srbije. Ona je u Prvom i Drugom svetskom ratu izgubila oko četiri miliona stanovnika. U Srbiji danas, na primer, po prvi put u istoriji, živi više starijih od 65 nego mlađih do 15 godina! Broj stanovnika Srbije 2008. je bio 7.478.000, a za dvadeset godina, ukoliko se nastavi taj trend, procenjuje se pad na 6,8 miliona! Svake godine nestane grad veličine Čuprije! U Srbiji prosečna očekivana dužina trajanja života ljudi je između 73 i 74 godine (muškarci – 71, a žene – 76), a u Evropi – 78,8 godina. Prosečno domaćinstvo u Srbiji danas je tročlano, a do pre desetak godina bilo je četvoročlano, dok je prosečna starost stanovništva povećana za 13 godina u odnosu na početak prošlog veka! Sada se na jedan bračni par u Srbiji rađa 0,88 dece. U 2005. godini upisano je za jednu trećinu đaka manje nego u 1991. U Srbiji se godišnje izvrši 200.000 registrovanih i oko 100.000 neregistrovanih abortusa. Ako se svemu tome doda i činjenica da mladi, nakon završetka škole, beže iz Srbije za boljim životnim standardom, onda se zaključak o posledicama nameće sam po sebi.³²

Naglo starenje populacije, neravnomeran natalitet i ekonomska razvijenost mogu prouzrokovati i druge probleme ekonomske i političke prirode. Na Globalnom severu, a i u pojedinim delovima Globalnog juga, povećaće se broj penzionera, a smanjiće se procenat radnika koji plaćaju porez i pune budžet. Pojaćaće se pritisak stanovništva iz Globalnog juga u razvijene zemlje Severa. Ta pojava je i danas evidentna. Skoro svakodnevno emigranti iz Meksika, i drugih zemalja Južne Amerike nastoje da se ilegalno (ili legalno) prebace u Sjedinjene Države, a intenzivirano je i kretanje stanovništva iz balkanskih, afričkih i azijskih prema razvijenim zemljama Zapadne Evrope.³³ Evidentan je i odliv visoko

³⁰ Izvor <http://www.xist.org/earth/population1.aspx>;

³¹ Čarls V. Kegli, Jr., Judžin Vitkof, *Svetska politika - trend i transformacija*, ..., str. 526-528.

³² Detaljnije o tome može se videti u: Bataveljić, D.: *Opstanak Srbije i srpskog naroda*, Udruženje „Opstanak“, Beograd, 2008.

³³ Grčka vlada ozbiljno razmišlja da gradi betonski zid, dužine 12,5 km, na kopnenom delu granice sa Turskom da bi sprečila ilegalno prebacivanje imigranata. Na tom delu granice se prebacuju nesrećnici iz Avganistana, Alžira, Pakistana, Somalije, Iraka. Obično ih, za velike novčane sume, prebacuju turski brodovi i ostavljaju ih na moru ili u hladnim vodama reke Evros, na kopnenoj granici. Upravo na tom kopnenom delu, prošle (2010) godine ilegalno je iz Turske prešlo 43.000 imigranata. (Dnevne novine *Politika*, Beograd, 5. januar 2011, str. 1 i 3)

obrazovanih kadrova iz nerazvijenih u razvijene zemlje. Oni, obično, odlaze sa kartom u jednom smeru, na put bez povratka. Najčešće sa sobom vode partnera suprotnog pola i tako, u punoj ekonomskoj i biološkoj snazi, državi iz koje odlaze, prave dvostruku štetu: ekonomsku (proizvodnu) i biološku (ljudski reproduktivnu). Istovremeno, na taj način se umanjuje ionako mali procenat visokoobrazovanog kadra koji se u nerazvijenim zemljama kreće u granicama do 5%. U razvijenim zemljama taj procenat je daleko veći – i do 40%, u Srbiji – oko 6,5%; u R. Srpskoj – oko 5%.

Evidentno je pomeranje stanovništva i unutar teritorija zemalja sveta – i Severa i Juga. Najčešće seobe su iz ruralnih prostora u naseljena mesta, naročito u velike gradove – metropole čiji prekomerni rast sve više izmiče ljudskoj kontroli. Naselja (pretežno divlja) koja se šire na sve strane narušavaju ekološku, društvenu i privrednu ravnotežu, odvlače glavninu bogatstva, nagomilavaju napetosti koje vlast, obično, ne može da demaskira i razreši. I na Severu i na Jugu, dakle, gradovi se pretvaraju u geta u kojima žive stanovnici bez izgleda na budućnost. Oni svoja nezadovoljstva veoma često ispoljavaju u čestim eksplozijama nasilja sa pojačanim intenzitetom kriminala: pljačke i nedozvoljene trgovine (drogom, belim robljem, ljudskim organima i slično).³⁴

Za međunarodne odnose je bitan i nacionalni sastav stanovništva. Prema tom kriterijumu, države se mogu klasifikovati u nacionalno homogene, države čiji je nacionalni karakter veoma teško odrediti (višenacionalne) i da delovi jedne nacije pripadaju i drugim državama. *Nacionalno homogene* ili *jednonacionalne države* su one čije stanovništvo u potpunosti ili u ogromnoj većini pripada jednoj naciji. Takve države, na primer su: Danska (Danci), Japan (Japanci) i druge. *Nacionalno nehomogene* ili *višenacionalne države* su one koje su sastavljene iz više nacija. Takva je, na primer, bila Jugoslavija. U treću grupu spadaju države čiji je *nacionalni sastav veoma teško odrediti*. To su, prvenstveno: (1) one države, čije stanovništvo nije razvilo nacionalnu svest i koje se i dalje plemenski identifikuje i (2) one države čije stanovništvo predstavljaju doseljenici iz drugih država. Države pod (1) su karakteristične za Afriku (Nigerija, Gana, Kenija), najčešće i zbog toga što su nasledile one (neprirodne) granice koje su im kolonijalne sile samovoljno povukle između svojih poseda i sfera uticaja, ne vodeći računa o lokalnim uslovima i željama stanovništva. Države pod (2) su slične homogeno nacionalnim državama. One ne dozvoljavaju nacionalno ispoljavanje, već polaze od toga, ako je neko došao dobrovoljno, onda on treba dobrovoljno i da se odrekne svoga nacionalnog identiteta. Takve države, na primer, su (Sjedinjene Države, Argentina, Novi Zeland i druge.

---

³⁴ Divlja naselja nisu zaobišla ni srpsku metropolu. Beograd, kao i mnogi drugi veliki gradovi, karakteriše veliki broj divljih naselja (Kaluderica, Vojni put, Naselje Aerodrom, most Gazela i brojni drugi), sa nerešenim osnovnim komunalnim problemima i potrebama. Takva naselja predstavljaju potencijalni izvor prljavštine, kriminala i brojnih zaraznih bolesti.

Pored nacionalnog sastava, međunarodne odnose opterećuju rasne razlike stanovništva. Istorijski posmatrano, te razlike su bile nepremostive. Pripadnici bele rase su, uglavnom, sebe smatrali superiornijim u odnosu na druge. Druge rase, naročito crnci, bili su u podređenom položaju. U davnoj prošlosti oni su bili robovi. Po diskriminaciji stanovništva bile su poznate Sjedinjene Države i rasistička rukovodstva Južnoafričke Republike. Kako je vreme prolazilo, razlike su smanjivane. Južnoafričkom Republikom, danas upravljaju pripadnici crne rase.

Postoje, dakle, brojni problemi u vezi sa stanovništvom koji su značajni za međunarodne odnose. Naročito su značajne razlike u broju stanovnika po državama; neravnomernom natalitetu; standardu na pojedinačnom, državnom i međunarodnom nivou; obrazovanju; razlike u polovima; nacionalne i rasne razlike; ali i problemi priraštaja i eliminacije opasnosti koje prete pojedincima, društvenim grupama, državama i životu na planeti Zemlji uopšte.

3. Uloga državne vlasti

Vlast se u običnom životu smatra najčešće kao politički i pravni pojam, što je njeno uže značenje. Za međunarodne odnose, međutim, značajno je znatno šire poimanje koje uključuje i druge aspekte i područja delovanja, kao što su, sociološka, psihološka, kulturna i druga značenja. Vlast, dakle, u međunarodnim odnosima ne podrazumeva samo vladanje već i područje delovanja i uticaja na planu uspostavljanja, održavanja i razvoja mira, prosperiteta i jačanja uloge države u međunarodnoj zajednici. Zato se za skup ljudi koji čine stvarnu vladu, upotrebljava i sintagma *donosioci odluka* ili *odlučioc*.

Nauku o međunarodnim odnosima interesuju sve aktivnosti vlasti kako na unutrašnjem tako i na međunarodnom planu. Unutrašnji problemi su predmet interesovanja politikologije i drugih nauka, a značajni su za unutrašnje uređenje i stabilnost države, što se odražava i na međunarodne odnose.³⁵ Konkretnije, nauka o međunarodnim odnosima, nije indiferentna prema političkom uređenju i efikasnosti države u celini, ali joj je centralno područje interesovanja spoljna politika.

U odnosu na unutrašnje uređenje vlasti, države se mogu klasifikovati po raznim kriterijumima, a osnovni su: oblik vladavine, oblik političkog režima, oblik državnog uređenja, oblik vlasti prema obliku vlasti. Države se po *obliku vladavine*, odnosno prema organizaciji šefa

---

³⁵ Uticaj unutrašnjih prilika na spoljnu politiku poznat je još od antičkog doba. Tako je, na primer, jedan od prvih značajnijih istoričara u staroj Grčkoj – Tukidid, uočio da je ono što se događa unutar grčkih gradova-država često više uticalo na njihovo spoljno ponašanje nego ono što su činile jedna drugoj. U današnje vreme, međutim, poznati su i slučajevi da vode samostalno donose radikalne spoljnopolitičke odluke sa namerom da utiču na ishod izbora u zemlji ili da odvrate pažnju javnosti od ekonomskih i drugih problema. (Čarls V. Kegli, Jr., Judžin Vitkof, *Svetska politika-trend i transformacija*, ..., str. 131.)

države dele na monarhije i republike, a po *oblicima političkog režima* mogu se podeliti na autokratije i demokratije. Države po *oblicima državnog uređenja*, mogu biti proste i složene. Proste su unitarne, a složene federalne i konfederalne. Države *prema oblicima vlasti*, odnosno, odnosa zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, mogu biti na principu, jedinstva i podele vlasti.

Navedeni oblici i obeležja država su veoma značajni i za poslove međunarodnih odnosa. Posmatrano, iz iskustva poznato je da je u parlamentarnoj republici krug odlučilaca daleko širi, kontrola javnosti veća, a elastičnost odlučivanja manja nego u predsedničkom sistemu ili u apsolutnoj monarhiji. Demokratije su, u principu, podložne inerciji. One pitanja rešavaju sporo, zato što je u proces odlučivanja uključeno mnoštvo raznorodnih elemenata i što su funkcioneri u demokratskim sistemima odgovorni javnom mnjenju. Oni moraju da odgovore na pritisak niza domaćih interesnih grupa, naročito onih koje su mobilisane da utiču na budući smer spoljne politike. Nisu retki ni slučajevi da su demokratije bile sklone *impulsivnosti*, umesto *opreznosti*, i da preterano i emocionalno reaguju na eventualnu pojavu spoljne opasnosti. Jednostavnije rečeno demokratijama je teško *da otpočnu rat*, ali i *da ga okončaju*. Suprotno tome, autoritarne vlade mogu donositi odluke brže, obezbediti poštovanje tih odluka u zemlji i možda su doslednije u spoljnoj politici. Sa druge strane, ti, nedemokratski, režimi su zbog sveopšteg straha potčinjenih da iznesu svoje mišljenje, često nedelotvorniji u razvijanju kreativne spoljne politike. Svako pravilo, međutim, ima i izuzetaka i konkretna situacija se, često, razlikuje od slučaja do slučaja.

Slična je situacija i sa funkcijama vlasti (dualistička, trijalistička ili kvadrilistička) koje su u principu trebale biti podeljene, ali su one u praksi veoma bliske i ispreplitanе. Zato su za vršenje vlasti u celini i međunarodnom planu potrebni kompromisi i prilagođavanja konkretnim uslovima. Postoje bitne razlike između unitarnih i federalnih sistema. Unitarne države znatno brže donose odluke, naročito one na međunarodnom planu, kada je potrebno brzo reagovanje. Federalne države su po tim pitanjima inertnije zato što se usaglašavanje federalnih jedinica, ponekad, može prolongirati u nedogled.

Tako je prema statističkim podacima, ali svako pravilo ima izuzetak. Zato je u analizi države sa aspekta donošenja odluka na međunarodnom planu potrebna izuzetna opreznost. U međunarodnim odnosima procesi nisu strogo determinisani, a i uticaj nekih ličnosti u krugu odlučilaca se razlikuje od slučaja do slučaja. Postoje vidne razlike i među istraživačima međunarodnih odnosa koji pojedine pojave i procese različito tumače i vrednuju.³⁶ Postoje, dakle, brojni uticajni činioci i veličine stohastičkog

---

³⁶ Kada, na primer, „istraživač proučava vezu između prirode režima i njegove agresivnosti, on može režime da podeli na ustavne, autoritarne, totalitarne, personalističke i elitističke, ali to ne može da učini samo pomoću proučavanja propisa i statističkih podataka. Ako neće da „nasedne“ pravnim fikcijama i nepouzdanim

karaktera koji predstavljaju ozbiljnu prepreku naučnom predviđanju i generalizacijama.

Jedan od ključnih elemenata, na primer, za analizu uspešnosti vlasti je stabilnost države. Ali, i ta stabilnost se može analizirati na različite načine. Za jedne je, na primer, merilo promene ustava u određenom vremenskom periodu, za druge – jedinstvo u vladi, za treće – broj vanrednih izbora, za četvrte – procenat ostvarenih glasova na izborima, zatim: pojava političkog nasilja, kriminal, politička ubistva, štrajkovi, pobune, revolucije i tako redom. Za državu su takođe značajne stabilnosti i na ekonomskom, kulturnom i drugom planu, zato što stanje u tim oblastima delatnosti neposredno utiče i na političku stabilnost. Teško je, dakle, doći do potpuno objektivnih podataka u analizi države i njene vlasti sa aspekta ocene uspešnosti vođenja spoljne politike.

O procesu vođenja spoljne politike postoje različita mišljenja, ali je najčešće reč o tri globalne aktivnosti: (1) održavanje međunarodnih odnosa, (2) zaključivanje međunarodnih ugovora i (3) rukovođenje oružanim snagama. *Održavanje međunarodnih odnosa* podrazumeva diplomatsku komunikaciju sa drugim državama, institucijama i međunarodnim organizacijama. Komunikacije najčešće održava državnik (šef države), neposredno ili preko ministra inostranih poslova i članova vlade, svojih ambasadora i diplomatskih predstavnika iz drugih zemalja. Neposredno učešće šefa države u bilateralnim i multilateralnim susretima često ima ceremonijalni karakter, ali može imati i veći politički značaj. Šef države u autokratskim sistemima ima odlučujuću ulogu u odlučivanju o međunarodnim pitanjima. U parlamentarnim sistemima on ima reprezentativna ovlašćenja. Vlada je kreator spoljne politike, a šef države i svi drugi zvaničnici na međunarodnom planu mogu istupati u skladu sa politikom i odlukama te vlade. Zakonodavna tela, imaju prvenstveno kontrolnu i savetodavnu ulogu i ispoljavaju većim delom posredan uticaj. Parlamenti mogu kritikovati i menjati sastav vlade, donositi deklaracije i putem finansijskih odluka uticati na rad izvršnih organa, ali ne mogu voditi politiku umesto izvršne vlasti.

Zaključivanje međunarodnih ugovora u savremenim uslovima ima složeno i posebno značenje pa se obično odvojeno razmatra. Ova aktivnost ima više vremenski i prostorno odvojenih faza. Početnu fazu čine *pregovori* koji se mogu voditi u više navrata, na različitim mestima i sa različitim učesnicima i koji imaju slobodniju i neobaveznu formu. Sledeća faza je *potpisivanje ugovora*, kao zvaničan i formalizovan čin u kome mogu učestvovati samo ovlašćena lica.³⁷ Preostale dve faze su *ratifikacija*

---

podacima, on mora sam da rasuđuje i to je trenutak kada se u ovakva objektivna i naučna istraživanja uvlače lična ubeđenja.“ (Dimitrijević, V, Stojanović, R, *Međunarodni odnosi*, NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1996, str. 85-90.)

³⁷ Prema odredbama međunarodnog prava i Bečke konvencije o ugovornom pravu (1969), pored šefa države, i predsednici vlada i ministri inostranih poslova, bez posebnog ovlašćenja, mogu da pregovaraju i zaključuju sve međunarodne ugovore.

međunarodnog ugovora i izdavanje ratifikacionog instrumenta. Te dve faze, za razliku od prethodne dve koje se realizuju na međunarodnim skupovima, obavljaju u svakoj zemlji posebno i to radi zakonodavni organ. Međunarodni ugovor obavezuje državu potpisnicu i njene građane isto kao i domaći zakoni.

Rukovođenje oružanim snagama svrstava se u poslove vođenja spoljne politike, zato što vojska štiti granice države i brani suverenitet i teritorijalni integritet države. Vojska, dakle, brani zemlju od agresije što je aktivnost sa međunarodnim karakteristikama. Vojska, međutim, ima i unutrašnju funkciju (zaštita ustavnog poretka), ali ta njena uloga u odnosu na spoljnu ugroženost zemlje ima sekundaran značaj. Zato i rukovođenje oružanim snagama ima jasna međunarodna obeležja, naročito kada su u pitanju aktivnosti koje se realizuju na osnovu rezolucija Saveta bezbednosti UN i drugih, za to ovlašćenih, međunarodnih organizacija i institucija.

4. Uloga nacionalne privrede

Pod nacionalnom privredom se, uslovno, podrazumevaju ljudska i materijalna dobra, odnosi i oblici ponašanja u proizvodnji, raspodeli i potrošnje. To je, „najjednostavnije rečeno, sprega okolnosti i pravila i obrazaca. Okolnosti se tiču raspoloživih ljudskih i materijalnih dobara, kao što su, na primer, radna snaga, prirodni izvori i tehnologija. Pravila regulišu odnose u proizvodnji, raspodeli i potrošnji i plod su objektivnih okolnosti i političke odluke. Obrasci su ustaljeni oblici ponašanja.“³⁸

Država ima svoj privredni sistem kao jedinstvenu ekonomsku celinu, ali se može i ekonomski integrisati sa drugim državama. Tako je, na primer, svojevremeno bilo dogovoreno da SFRJ i Rumunija zajednički proizvode nadzvučni avion (Jurom). U poslednje vreme se, takođe, sve više razgovara o integrisanju proizvodnje određenih vrsta sredstava ratne tehnike između Srbije i Hrvatske, ali i između drugih država – republika bivše SFRJ. Drugi vid integrisanja je kada se država sa celokupnim svojim ekonomskim sistemom ujedini sa drugom državom ili se integriše u regionalni sistem država, kao što je, na primer, Evropska unija.

Između nacionalne privrede i drugih obeležja države postoji čvrsta veza. Količina i kvalitet radne snage zavise od broja i stepena edukovanosti stanovništva. Od prirodnih potencijala zavisi i vrsta proizvodnje i izvoza. Od društveno-ekonomskog sistema zavise odnosi u proizvodnji i društvu, a stanje u proizvodnji, raspodeli i potrošnji zavise od nacionalne kulture.

a) U odnosu na *društveno-ekonomski sistem* države se dele na one koje karakteriše: (1) privatna svojina nad sredstvima za proizvodnju; (2) državna svojina nad sredstvima za proizvodnju i danas gotovo neznatno

---

Ostali predstavnici zemalja učesnica moraju imati posebna ovlašćenja da bi pregovarali i potpisivali ugovore. (Momir Milojević, *Šef države kao organ za održavanje međunarodnih odnosa* (prilog u: *Status i ovlašćenja predsednika republike u ustavnim sistemima Jugoslavije, Srbije i Crne Gore*, str. 89).

³⁸ Dimitrijević, V, Stojanović, R, *Međunarodni odnosi*, ..., str. 85-90.

društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju. Prva grupa država su kapitalističke, a druga socijalističke. U prvom slučaju uloga države u planiranju privrede je neznatna i uglavnom ograničena na zaštitu važećih pravila i odnosa i na usmeravanje potrošnje u pravcu neophodnih javnih izdataka. U drugom slučaju država i planira i usmerava raspodelu, a u trećem (SFRJ) planiranje je teklo od organizacija udruženog rada naviše.

Navedena podela je samo uslovna. Pojedinačno posmatramo, od države do države postoje bitne razlike. Postoje bitne razlike i između kapitalističkih država (između, na primer, Švedske i Bugarske). Postoje razlike i između socijalističkih država (na primer, Kube i Kine). Ponekad su razlike između pojedinih socijalističkih i kapitalističkih država znatno manje nego recimo između čisto socijalističkih ili čisto kapitalističkih. Generalno posmatrano, tržišna privreda je razvijenija u zemljama sa privatnom svojinom, ali i to pravilo ima izuzetaka. U uslovima ekonomske krize, evidentna je inetrvenija država koje se deklarativno zalažu za liberalizam i tržišnu privredu (primer SAD). Evidentno je takođe da i Kina, kao socijalistička zemlja, u poslednje vreme nastoji da uspostavi određeni stepen tržišne privrede i da tako obezbedi konkurentnost u proizvodnji i raspodeli. Praksa je međutim pokazala, da država i u uslovima privatne svojine ponekad ima odlučujuću ulogu. Jedino ona raspolaže finansijskim i stručnim potencijalima za planiranje razvoja i uticaj na proizvodnju i potrošnju. Zato će svaki pokušaj podele zemalja na čisto socijalističke i čisto kapitalističke, bez ostatka, naići na ozbiljne poteškoće. Ta podela, ni sa stanovišta međunarodnih odnosa nije dominantna. Pored društveno-ekonomskog sistema, postoje i drugi kriterijumi koji su značajni za odnose među državama.

b) *Ekonomski potencijal* je veoma značajan za međunarodne odnose. Na osnovu njega se uspešno može zaključivati o potencijalu i ukupnoj moći države i o njenim sposobnostima da ekonomskim sredstvima podrži svoje interese. Osnovno merilo tog potencijala, pored sirovina, energije i stanovništva, kao potencijalnih mogućnosti jeste društveni bruto proizvod i društveni bruto proizvod po glavi stanovnika, potrošnja i zavisnost od svetskog tržišta.

Društveni bruto proizvod (DBP) sam ne pokazuje dovoljno o bogatstvu i razvijenosti jedne države. Mnogoljudnije zemlje, obično imaju veći društveni bruto proizvod i, ukupno posmatrano, one predstavljaju veće ekonomske sile. Međutim, kada se taj proizvod podeli po stanovniku, onda se dobija drugačija slika. Tako, na primer, BDP meren u milionima US\$ iznosi u: SAD – 14,624,184; NR Kini – 5,745,133; Japanu – 5,390,897... Najmanji BDP imaju: Kiribati – 152; Sao Tome i Principe – 187; i slično. Najveći BDP po glavi stanovnika u US\$ imaju: Luksemburg – 104,390; Norveška..., najmanji – Burundi – 177; DR Kongo – 188; Liberija – 226...

Za međunarodni položaj države važni su pokazatelji o tome da li je proizvodnja ravnomerno podeljena na sve grane ili je isključivo usmerena na neke od njih (na primer, rudarstvo, poljoprivredu, industriju i slično).

Tako, na primer, zemlje proizvođači sirovina, zavise od cena finalnih proizvoda koje same ne proizvode; poljoprivredne zemlje zavise od uvoza industrijskih proizvoda, a industrijske – od poljoprivrednih. Industrijske zemlje su razvijenije i imaju veći standard, ali su zavisne od uvoza sirovina. One su osetljive na krize, sukobe i ratove.

Jedan od najznačajnijih kriterijuma za ocenu ekonomske moći države je njena potrošnja koja se obično klasifikuje na: proizvodnu, ličnu i opštu potrošnju. „*Proizvodna potrošnja* je važan vid potrošnje, zato što od nje zavisi stvaranje uslova za buduću proizvodnju i bolji standard. Sredstva za proizvodnu potrošnju namenski se odvajaju, na račun ostalih oblika potrošnje. Od *Lične potrošnje* za međunarodne odnose je naročito značajan onaj deo koji pojedinci odvajaju za lično obrazovanje i usavršavanje u poslu, obezbeđenje razne opreme i pomagala za praćenje razvoja u raznim oblastima, za kulturno uzdizanje i slično. Bogatiji i obrazovaniji ljudi će više sredstava odvajati za poslovna i privatna putovanja u druge zemlje i na taj način širiti kulturu i razvijati saradnju sa drugim ljudima i društvenim grupama. *Opšta* (državna ili javna) *potrošnja* se deli na spoljnu i unutrašnju i obe su značajne za međunarodne odnose. Vojska je, na primer, istovremeno i faktor za odvratanje od bilo kog vida ugrožavanja i predstavlja važan faktor u međunarodnim pregovorima i dogovorima. Država koja odvaja više sredstava za međunarodne odnose u povoljnijem je položaju, jer može da u neposrednim razgovorima sa međunarodnim subjektima usaglašava interese i ostvaruje ciljeve sopstvene politike.

Za međunarodne odnose je, međutim, najznačajniji faktor *zavisnost države od svetskog tržišta*. Zemlja koja više uvozi nego izvozi je podložna inflaciji. Prinudena je da se zadužuje, postaje zavisna u ekonomskom smislu, i obrnuto. Učešće nacionalne ekonomije u svetskoj privredi direktno je proporcionalno značaju države u međunarodnoj zajednici.

5. Uloga kulture

Uloga kulture u međunarodnim odnosima može se sagledati preko njenih osnovnih elemenata: jezika, religije, filozofije, ideologije, umetnosti, prava, morala i običaja.

Jezik je najveće kulturno i umetničko ostvarenje koje obavezuje na duhovnu solidarnost i jedinstvo naroda koji ga je stvorio u prošlosti i koji ga stvara u tekućem trenutku. To je najveći dar koji pojedinac dobija od svoga roda. Nije samo u pitanju leksika primljena od roditelja, okruženja i dobrih pisaca, već nešto dublje i uzvišenije; nešto što omogućava dalje naučno i duhovno stvaralaštvo. Jezik naciju drži na okupu i omogućava jedinstvo svih drugih kulturnih vrednosti i ostvarenja. Zato svaki pripadnik nacije treba da neguje svoj jezik, u sopstvenoj državi, ali i u situacijama kada se nalazi na udaljenim prostorima; u svojoj porodici, sa ljudima istog govornog područja neposredno ili posredno – putem radija, Interneta, satelitske televizije i slično.

Jezik karakteriše naciju, a veoma često i državu. Veoma je značajno da jedna država ima jedan službeni jezik, ali su zabeleženi i drugačiji slučajevi. Postoji više država koje se koriste jednim jezikom. Tako se, na primer, Sjedinjene Države i Engleska koriste jednim (engleskim) jezikom. Postoje, međutim, i države u kojima stanovništvo ne govori istim jezikom. Tako, na primer, u Švajcarskoj postoje tri jezička područja. Postoje i države sa više jezika, ali ni jedan od njih nije razvijen u dovoljnoj meri da bi postao književni, pa, obično preuzimaju neki drugi, razvijeniji jezik. Postoje i zemlje koje imaju jedan od domaćih jezika kao zvaničan jezik, ali koriste inostrani jezik kao sredstvo komuniciranja. Takav je, na primer, slučaj u Indiji, gde je hindu označen kao zvaničan jezik, ali se i pored toga engleski jezik uporno zadržava kao sredstvo sporazumevanja između ljudi u različitim delovima zemlje s različitim jezičkim područjima.

Nekada je na prostorima bivše SFRJ zvaničan jezik bio srpsko-hrvatski. U saveznoj administraciji (političkim institucijama, vojsci, policiji i sl.) govorilo se ekavski, a pisalo latinicom. Pored tog, zvaničnog, srpsko-hrvatskog jezika, postojali su slovenački i makedonski, koji su bili u službenoj upotrebi u tim republikama. Manjine su, naravno, imale pravo da pored zvaničnog, koriste i sopstveni (manjinski) jezik. Paralelno s raspadom SFRJ, počinje intenzivna kampanja protiv osnovnog srpskog (i srpsko-hrvatskog) jezika, a nastavlja se upornim traganjem za razlikama i odvajanjem od njega. Tako, na primer, na tom prostoru koji je nekada bio nedeljiv, danas postoje: srpski, hrvatski, slovenački, makedonski, ali i bošnjački i crnogorski jezik. S obzirom na njihovu sličnost, to verovatno neće imati posledice na mogućnost komunikacije, ali će jedinstvu kulture naroda (prvenstveno srpskog) naneti veliku štetu.³⁹

Religija je vekovima bila važan činilac u formiranju slike sveta, moralnih pravila, običaja i načina života. Ona na državu i međunarodne odnose uopšte ima snažan uticaj koji se ne sme potceniti i eliminisati. Religija ima snažniji uticaj u državama u kojima je njeno stanovništvo verski homogeno. Najveći uticaj, međutim, ima u teokratskim (prvenstveno islamskim) republikama i državama, gde je ona proglašena za zvaničnu veru. Ona ima snažan uticaj i u onim zemljama gde je delimično ili u potpunosti odvojena od države tako što snažno deluje na vernike, ali upućuje poruke i apele i drugim ljudima – uključujući i političku elitu na vlasti i u opoziciji. Religija, takođe, može biti veoma važna spona između država i naroda, a postoje i verske međunarodne organizacije i institucije, ali i brojne sekte.

Kada je uticaj religije na međunarodne odnose u pitanju, potrebno je ukazati na dva dijametralna suprotna smera kretanja. U prvom slučaju reč

³⁹ Uočavajući nelogičnost i štetnost te pojave, mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije (Radović) je na dočeku Pravoslavne nove godine, pred nekoliko hiljada građana Podgorice rekao da je crnogorski jezik 'izmišljen' i da njim niko i nikada nije govorio u Crnoj Gori i sve što je časno, čestito i prosvetiteljsko u njoj, od kada postoji napisano je Ćirilovim pismom. (Politika 15. januar, Beograd, 2011, str. 4)

je o pokušaju ujedinjenja religije u jedan jedinstven sistem. Taj pokušaj se zasniva na stavovima da je jedan Bog za sve narode sveta i da bi religije trebale biti jedinstvenije i tolerantnije. Ovaj pokušaj ima za cilj globalizaciju religije slično globalizaciji u svim drugim oblastima ljudske delatnosti. Ističe se da su sve religije podjednako dobre i da je potrebno da se više uvažavaju, bez fanatizma, netrpeljivosti i isticanja razlika, slično kao što je to slučaj s brisanjem razlika između nacija i rasa.⁴⁰ U drugom slučaju, nažalost, reč je o obrnutom procesu karakterističnom za područje Balkana. Netrpeljivosti između različitih religija, društvenih grupa i naroda su skoro svakodnevna pojava. U poslednje vreme neprekidno se ističu i politizuju razlike između katoličke, pravoslavne i islamske veroispovesti, a prisutni su i pokušaji pritisaka, pokršćavanja i omalovažavanja naroda druge veroispovesti. Prisutna je i pojava odvajanja od Srpske pravoslavne crkve u Makedoniji i Crnoj Gori. Takav pokušaj je suprotan procesu globalizacije i nanosi ogromne štete, pre svega, pravoslavnim vernicima i srpskom nacionalnom korpusu u celini, ali i drugim narodima na Balkanu.

Filozofija i ideologija, iako različite mogu se sa aspekta međunarodnih odnosa posmatrati zajedno. Za međunarodne odnose nisu značajni samo metateorijski problemi filozofije i ideologije, mada su i oni bitni. Bitnija je, njihova delatna strana, njihov uticaj na realnu društvenu praksu. Reč je, vrednosnim sudovima koji iz metateorije proizilaze, odnosno o iskazima kakav svet može i treba da bude i koje sve aktivnosti treba preduzeti da bi se obezbedio svetski mir i progres, a to nudi filozofija.

Slično filozofiji, i za ideologiju bi se moglo reći da se zasniva na vrednostima, ali onim koje odgovaraju određenoj grupi ljudi. Pojavi se, dakle, određena grupa ljudi, koji dele određene stavove, ali imaju i određene interese. Ideologija se, stoga, približava filozofiji zato što ima znatan uticaj na postavljanje ciljeva i vrednosti i što se same funkcije države podvrgavaju naznačenim ciljevima. S druge strane, ideologija se znatno razlikuje od filozofije, zato što ne polazi od opštih, čovečanskih, interesa, već od interesa određene grupe ljudi. Ideologija prožima političke odnose time što se sve političke akcije, unutrašnje i spoljne preduzimaju radi postizanja nekog cilja. Taj cilj se opisuje pomoću vrednosti i to je osnovna veza s filozofijom. Činjenica da te vrednosti odgovaraju određenoj grupi ljudi (političkoj partiji) odvaja ideologiju od filozofije. To se, međutim, ne odnosi na uticaj ideologije na politiku, ekonomiju, kulturu, međunarodne odnose i celokupan život u državi. Taj snažan uticaj se nikako ne može zanemariti i ignorisati.

Pravo, moral i običaj spadaju u društvena pravila i norme ponašanja jednog društva. Oni su pod jakim socijalnim uticajem, ali ta društvena pravila potiču i iz tradicija i nacionalne kulture društva. Sadržaj prava i

---

⁴⁰ Detaljnije o tome može se videti u: Christine Samandari-Hakim, *Needs more to be done in the arena of religious tolerance*, Article in: National and Inter-Ethnic Reconciliation and Religious Tolerance in the Western Balkans, ECPD, Belgrade, 2005, p. 135-137.

pravila nije merilo stvarnog ponašanja. Ima nešto što jedno društvo smatra poželjnim i dobrim i to je onaj bitan element za istraživača međunarodnih odnosa. Za međunarodne odnose su, takođe, bitni i međunarodno pravo i moral. U situacijama kada je razvijen sistem komunikacija i kada je saradnja među državama i regionima intenzivirana i kada postoji veliki broj međunarodnih organizacija, postoje određene propisane norme univerzalne za sve ljude, društvene grupe i države. Međunarodni zakoni, više obavezuju nerazvijene i zemlje u razvoju, a razvijene zemlje sebi često uzimaju za pravo da te zakone ignorišu i zaobilaze.

c) Poseban vid kulture je ono što je u svesti ljudi što se veoma često naziva i *nacionalnim karakterom, društvenim karakterom, osnovnom strukturom ličnosti, temperamentom* i slično. Taj vid kulture pojedini teoretičari međunarodnih odnosa nazivaju još i *psihološka ispitivanja*, nije u potpunosti moguće odvojiti od materijalnog, ali je on veoma bitan za istraživanje karakteristika ljudi, društvenih grupa i nacija. Za teoriju i praksu međunarodnih odnosa važan je radi sagledavanja bliskosti i razlika, uticanja na ublažavanje i eliminaciju (ali i na povećavanje) tih razlika i stvaranja uslova za međunarodnu saradnju (ali i za konflikte i sukobe).

Za nauku o međunarodnim odnosima značajna je nacionalna kultura, ali i negovanje međunarodnih kulturnih vrednosti i dobara. Ako nacionalna kultura ignoriše vrednosti čitavog čovečanstva, onda je ona ozbiljan uzrok međunarodnih poremećaja i opasnosti, koje ne prete samo stanovništvu sopstvene države, već svetu u celini. Zato je potrebno istrajati u naporima usklađivanja nacionalnih sa univerzalnim vrednostima i dobrima. U pitanju su, pre svega, opšteljudske vrednosti koje su svojstvene svima ljudima gde treba poći od čoveka pojedinca, a zatim to prenositi na društvene grupe, nacije te sve sintetizovati na nivou Ujedinjenih nacija i drugih globalnih međunarodnih organizacija. Bolje je, kako je Dag Hamaršeld isticao, „poraditi na čoveku pojedincu nego kasnije spasavati milione ljudi.“⁴¹

d) Na kraju je potrebno istaći i pokušaj unifikacije kulture putem jednosmernih uticaja i pritisaka. Razmena kulturnih dobara i vrednosti bi trebala biti obostrana i višedimenzionalna. U tom smislu poseban značaj imaju sredstva javnog informisanja koja u sve većoj meri prožimaju život savremenog čoveka. Nažalost, tok tih informacija je obično jednosmeran i to od bogatih i razvijenijih zemalja ka malim, nerazvijenim i zemljama u razvoju. Tako se poruke, obaveštenja, stavovi o vrednostima, i drugi kulturni sadržaji jednostrano plasiraju i nameću kao pravila ponašanja. Evidentno je, na primer, da su glavni izvoznici televizijskih programa Sjedinjene Države. Naročito su prisutni filmovi u kojima, veoma često, nema ništa poučno i vaspitno. Najčešća tematika je nasilje i zlostavljanje sa

⁴¹ Citirano u: Covey, R. S.: Principi uspešnog liderstva, Poslovni sistem „Grmeč“ – „Privredni pregled“, Beograd, 2000, str 62.

fizičkim obračunima i brojnim žrtvama, i to kod mladih ljudi, naročito dece, podstiče agresivnost i nedolično ponašanje.

Kultura, dakle, ima važnu ulogu u međunarodnim odnosima. Značajna je autohtona kultura jedne nacije koja se uklapa u opšteltjudske vrednosti i bori za progres čovečanstva. Kultura pod pritiskom iznutra ili spolja radi nametanja volje pojedincima, društvenim grupama ili narodima, može prouzrokovati brojne poteškoće, uključujući i dezorijentaciju, gubljenje identiteta, razna devijantna i neljudska ponašanja. Razvoj komunikacija doprinosi približavanju kultura naroda, ali to ne bi trebalo značiti dominaciju jedne kulture nad drugom. Kultura je, takođe, prethodnica saradnje na međunarodnom planu i razvoja međunarodnih odnosa. Zato, na primer, neke zemlje više iz budžeta odvajaju za kulturu nego za ministarstvo inostranih poslova.

Zaključak

Na osnovu navedene analize može se zaključiti da suverenitet država u savremenom svetu nije isti, bez obzira na međunarodne institucije koje to garantuju – naročito međunarodno pravo i Ujedinjene nacije. Generalno gledano, suverenitet država ne raste niti opada, već kod pojedinih država raste, a pojedinih opada, i on se samo prividno prenosi na međunarodne organizacije. Moćne države svoj suverenitet ne prenose na međunarodne organizacije, već obrnuto – one koriste međunarodne organizacije da bi preko njih ojačale svoj suverenitet, a sami tim i ulogu u međunarodnim odnosima. Male zemlje i teorijski i praktično svoj suverenitet samo prividno prenose na međunarodne organizacije. Njihovim, prenetim, suverenitetom, u principu raspolažu velike zemlje (hegemoni) koristeći razne vrste uticaja – čak i pretnji i ucena.

Suverenitet države, a samim tim i uloga u međunarodnim odnosima, prvenstveno zavisi od njene ukupne moći koja se ceni preko njenih osnovnih elemenata: veličine, kvaliteta i geografskog položaja teritorije; brojnosti i kvaliteta stanovništva; državne vlasti; a prema nekim stavovima i od nacionalne privrede, kulture, i drugih pokazatelja. Uočeno je da je državna teritorija neprikosnovenjena i da se ne može menjati silom. Osnovna njena merila su veličina, kvalitet i geografski položaj. Stanovništvo države, takođe, ima veoma značajnu ulogu u međunarodnim odnosima. Značajni su, pre svega: broj stanovnika; unutrašnja starosna struktura; natalitet; migracije, imigracije i emigracije; stepen obrazovanja; kvalitativno- kvantitativni odnos polova; zdravstveno stanje; smrtnost dece i odraslih; očekivane godine trajanja života; vitalnost nacije (mršavi ugojeni); odnos produktivnog i neproduktivnog stanovništva i drugi pokazatelji. Za međunarodne odnose su značajni i unutrašnja struktura vlasti, njena efikasnost i vrsta vladavine. Demokratski sistemi su poželjniji, ali odluke na međunarodnom planu znatno brže donose države s autoritarnim sistemima vlasti. Nacionalna privreda je jedan od odlučujućih elemenata za definisanje mesta i uloge države u međunarodnim odnosima. Naročito su

značajni: društveno-ekonomski sistem, ekonomski potencijal (sirovine – naročiti nafta, gas, voda i hrana) bruto nacionalni dohodak ukupni i po glavi stanovnika, potrošnja (proizvodna, lična i opšta), ali i zavisnost države od svetskog tržišta. Od kulturnih tvorevina za međunarodne odnose su naročito značajni: jezik, religija, filozofija, ideologija, umetnost, pravo, moral i običaji. Navedeni elementi su značajni, ali su istovremeno povezani i daju novi kvalitet širenju kulture između ljudi, nacija i država. Država, predstavlja značajan subjekt međunarodnih odnosa i on je proporcionalan njenim ukupnim potencijalom koji se meri u komparativnom odnosu sa drugim državama i narodima.

Literatura

1. Avramov Smilja., Kreča Milenko: *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2006.
2. Bataveljić, D., *Opstanak Srbije i srpskog naroda*, Udruženje „Opstanak“, Beograd, 2008.
3. Christine Samandari-Hakim., *Needs more to be done in the arena of religious tolerance*, Article in: National and Inter-Ethnic Reconciliation and Religious Tolerance in the Western Balkans, ECPD, Belgrade, 2005.
4. Covey, R. S., *Principi uspešnog liderstva*, Poslovni sistem „Grmeč“ – „Privredni pregled“, Beograd, 2000.
5. Čarls V. Kegli, Jr., Judžin Vitkof, *Svetska politika- trend i transformacija*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004, str. 125.
6. Dimitrijević, V, Stojanović, R, *Međunarodni odnosi*, NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1996.
7. Dnevne novine Politika, Beograd, 5. Januar 2011.
8. Dolo, L., *Individualna i masovna kultura*, Clio, Beograd, 2000.
9. Durant, V., *Ognjišta mudrosti*, “Duška”, Beograd”, 1991.
10. Ekmedžić, M., *Fašizam budućnosti zvaće se anti fašizam*, intervju u: Pečat, br. 148, Beograd, 2011.
11. Frederiko Rampini., „*Ekstremni Zapad*“ navedeno u: Ostojić, M., Čudesni skokovi ka budućnosti, članak u: Pečat br. 148. Beograd, 2011.
12. Hamilton P., Requena H.C., van Scheltinga L., Shifman B. (eds.): *The Permanent Court of Arbitration: International Arbitration and Dispute Resolution*, Kluwer International (The Hague-London-Boston) 1999.
13. Klajn, I, Šipka, M., *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, Novi Sad, 2007, str. 163.
14. Koković, D., *Pukotine kulture*, Prometej, Novi Sad, 2005.
15. Krivokapić B., *Načini sticanja državne teritorije*, Fakultet za državnu upravu i administraciju, Univerziteta MEGATREND, Beograd, 2010.
16. *Leksikon država sveta*, Narodna knjiga, Beograd, 2006;
17. Momir Milojević, *Šef države kao organ za održavanje međunarodnih odnosa* (prilog u: *Status i ovlašćenja predsednika republike u ustavnim sistemima Jugoslavije, Srbije i Crne Gore*).
18. Politika 15. januar, Beograd, 2011, str. 4.
19. Poper, K., *U traganju za boljim svetom*, Paideia, Beograd, 1999.
20. Šušnjić, Đ., *Metodologija*, Čigoja, Beograd, 1999, str. 217.
21. United Nations Population Division (UNPD, 2001);
22. Veljković, B., *Uvod u osnove politike*, NUBL, Beograd, 2009.

23. Williams, W, *Culture and Society*, 1080/1950, Penguin Books, 1972.

Internet adrese:

24. <http://dalje.com/hr-zivot/broj-stanovnika-zemlje-2025-veci-od-8-milijardi/173594>
25. [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal)) (ostvaren uvid 7.3.2011)
26. [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)_per_capita](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal)_per_capita) (ostvaren uvid 7.3.2011)
27. <http://esa.un.org/unpd/wpp2008/frequently-asked-questions.htm>
28. http://sh.wikipedia.org/wiki/Popis_stanovnistva,
29. <http://www.xist.org/earth/population1.aspx>;
30. <http://www.xist.org/earth/population1.aspx>;

SVAROG